

LESZEK ZALEWSKI

SPÓŁKI HANDLU ZAGRANICZNEGO — PRÓBA OCENY W ŚWIETLE ZAŁOŻEŃ REFORMY GOSPODARCZEJ

1. Uwagi poniższe obejmują problematykę spółek kapitałowych w handlu zagranicznym, w których Skarb Państwa, reprezentowany przez ministra handlu zagranicznego, posiada co najmniej 51% udziałów *K* Pozostała część udziałów, tj. 49% albo i mniej, w przypadku poszczególnych spółek należy do kilkunastu, względnie kilkudziesięciu przedsiębiorstw państwowych, które są eksporterami lub importerami². Impulsem do tworzenia spółek była decyzja Komitetu Gospodarczego Rady Ministrów nr 42 z dnia 24 VI 1982 r., która zobowiązała ministra handlu zagranicznego do przekształcenia istniejących państwowych przedsiębiorstw handlu zagranicznego w spółki handlowe, o wskazanej powyżej strukturze udziałów. Na podstawie tej decyzji, minister handlu zagranicznego zalecił 22 wybranym przedsiębiorstwom handlu zagranicznego przekształcenie się w spółki handlowe z udziałem przedsiębiorstw przemysłowych³. W chwili obecnej spółki te stały się już dominującą formą prawną podmiotów handlu zagranicznego w Polsce.

Fakt powstania oraz zasady funkcjonowania tych spółek (a zwłaszcza szczególna i sztywna struktura udziałów) od początku spotkały się z krańcowo sprzecznymi opiniami. W gronie krytyków wyrażane są opinie, że spółki te godzą w zasadę samodzielności podmiotów gospodarczych,

¹ Spółki te nazywam dalej „spółkami handlu zagranicznego”.

² W przypadku np. spółki „Kolmex, Spółka handlu zagranicznego z o.o.”, obok Skarbu Państwa, udziały posiada 11 przedsiębiorstw produkcyjnych, a natomiast w spółce „Metalexport. Sp. z o.o.”, oprócz Skarbu Państwa, udziałowcami tej spółki jest aż 37 przedsiębiorstw.

³ Na temat treści decyzji KGRM nr 42 por. w szczególności: *Vademecum handlu zagranicznego: Spółki handlowe*, opracowanie przygotowane przez Ministerstwo Handlu Zagranicznego, w: *Rynki zagraniczne*, 1982 nr 123-4 s. 3 i n. oraz obszerną relację prasową: *Polityka-Eksport-Import* 1983 nr 2; także A. T. Wiśniewski, *Same kłopoty i co dalej? (czyli o spółkach handlowych w gospodarce uspołecznionej)*, PiŻ 1983 nr 33, s. 5; A. W. Wiśniewski, w: *Zarys między narodowego prawa handlowego*, pod red. M. Tomaszewskiego Warszawa 1983 r., s. 64 i n. oraz ostatnio G. Domański, *Z problematyki umów założycielskich w gospodarce państwowej*, PiP 1984, nr 1, s. 55 i n.

wyznaczoną ustawami o reformie gospodarczej⁴, a nawet wysunięto pogląd, że powstają „w ogóle poza ramami prawa”⁵. Z drugiej natomiast strony zgłaszane są poglądy o dopuszczalności tworzenia takich spółek na gruncie ustawy o przedsiębiorstwach państwowych⁶, a nawet wyraża się aprobatę dla ich tworzenia w sferze handlu zagranicznego⁷. Powyższe, jak sądzę, wystarczająco uzasadnia podjęcie kolejnej próby rozważenia występujących na tym polu kontrowersji.

Jestem zdania, iż najbardziej właściwą będzie tutaj metoda polegająca na ocenie przyjętych rozwiązań z punktu widzenia założeń reformy gospodarczej⁸ zapisanych następnie w fundamentalnych ustawach z za-

⁴ Tak A. W. Wiśniewski, *Zarys*, s. 64, który stwierdził, że „Problem pozycji spółek w zarządzaniu handlem zagranicznym jest obecnie najpoważniejszym problemem z zakresu organizacji aparatu handlu zagranicznego w Polsce”. Natomiast J. Łopuski, w dyskusji na Konferencji Naukowej pn. „Prawo wobec reformy gospodarczej”, zorganizowanej przez Wydział Prawa i Administracji UAM w Poznaniu oraz Komitet Nauk Prawnych PAN w dniach 20-21 I 1984 r. w Poznaniu (powoływanej dalej jako „Konferencja naukowa”) stwierdził wprost, że: „forma spółki z udziałem Skarbu Państwa w zakresie co najmniej 51%, zwiększyła zakres ingerencji organu administracyjnego w działalność przedsiębiorstwa, co stanowi odwrót od założeń reformy gospodarczej”. Por. także treść krytycznego wystąpienia p. Z. Malickiego na posiedzeniu Sejmowej Komisji Handlu Zagranicznego w dn. 8 II 1984 r. „Rzeczpospolita” (Inf. wł.), nr 35 z dn. 10 II 1984 r. na s. 2.

Odrębny nurt uwag krytycznych dotyczy kwestii zgodności z prawem procesu przekształcania byłych przedsiębiorstw handlu zagranicznego w spółki handlowe. W szczególności należy stwierdzić, iż według dostępnych informacji, nie zachowano procedury przewidzianej w § 18 i n. rozporządzenia R. M. z dn. 30 XI 1981 r. w sprawie wykonania ustawy o przedsiębiorstwach państwowych (Dz. U. nr 31, poz. 170). Ponadto, niezbyt jasno rysuje się kwestia podstaw i trybu uzyskania przez Skarb Państwa uprawnień do dysponowania majątkiem zlikwidowanych p.h.z. Por. także G. Domański, *Z problematyki*, s. 56 - 57.

⁵ Tak A. T. Wiśniewski, *Zarys*, s. 5.

⁶ Tak G. Domański, *Z problematyki*, s. 55.

⁷ Por. treść komunikatu PAP z dn. 9 II 1984 r., iż Sejmowa Komisja Handlu Zagranicznego, na posiedzeniu w dn. 8 II 1984 r. zaaprobowała tworzenie spółek w handlu zagranicznym.

⁸ Mianem „założeń reformy gospodarczej” określam podstawowe zasady reformy gospodarczej, rozwijane kolejno w następujących dokumentach Komisji do Spraw Reformy Gospodarczej: 1) Podstawowe założenia reformy gospodarczej (projekt), opublikowane w Życiu Gospodarczym nr 3 z dnia 18 I 1981 r. powoł. dalej jako „Podstawowe założenia”; 2) „Kierunki reformy gospodarczej” (projekt), opubl. nakł. Trybuny Ludu, Warszawa, Lipiec 1981, powoł. dalej jako „Kierunki reformy”. Podstawowe założenia reformy gospodarczej zawarte w tym dokumencie zostały następnie zaaprobowane przez IX Nadzwyczajny Zjazd PZPR. Por. tekst Uchwały Zjazdu, wyd. nakł. Trybuny Ludu, Warszawa, Lipiec 1981, . 12; 3) „Dokument końcowy prac zespołu do spraw organizacji i funkcjonowania handlu zagranicznego” (wrzesień 1981), zam. w: U. Płowiec (opr.), *Handel zagraniczny*, Warszawa 1982, s. 43-76, powoł. dalej jako „Dokument końcowy”.

kresu reformy⁹, a zwłaszcza w ustawie o p.p. Na ten aspekt badań położył szczególny nacisk m.in. L. Bar stwierdzając, iż „Rozważania na temat założeń regulacji ustawowej reformy gospodarczej oraz funkcjonowania w praktyce nowych instytucji i rozwiązań prawnych nasuwają liczne zadania”¹⁰, do których zaliczył w szczególności analizę, ocenę i klasyfikację charakteru prawnego nowych instytucji, w tym także spółek¹¹.

2. Uwzględniając powyższe założenia, należy rozpocząć od zwięzłej charakterystyki projektowanych, w ramach reformy gospodarczej, zmian struktur organizacyjnych w handlu zagranicznym. Struktury te w okresie powojennym w Polsce ulegały kilkakrotnym zmianom¹². Jako główny motyw kolejnych zmian tych struktur w ramach reformy gospodarczej podawano wymóg dostosowania ich do zasad reformy, z uwzględnieniem ogromnego zadłużenia naszego kraju i konieczności rozwoju eksportu oraz zagwarantowania jego efektywności¹³. Podstawowe założenia reformy struktur organizacyjnych w handlu zagranicznym, na tle całokształtu zmian funkcjonowania gospodarki, zawarte zostały w oficjalnych dokumentach Komisji do Spraw Reformy Gospodarczej. Z treści Podstawowych założeń, które zakończyły pierwszy etap prac Komisji, wynikały następujące wnioski: po pierwsze, przedsiębiorstwo państwowe powinno stanowić podstawowy podmiot gospodarczy także w sferze handlu zagranicznego (pkt 62), po drugie, nie przewidywano specjalnego statusu w przyszłej ustawie dla tych przedsiębiorstw (pkt 24) oraz po trzecie, dopuszczono tworzenie przedsiębiorstw handlu zagranicznego w formie spółek z udziałem przedsiębiorstw przemysłowych, eksportowo-importowych i Banku Handlowego SA (pkt 24). Natomiast Kierunki reformy będące wynikiem dyskusji nad Podstawowymi zasadami miały charakter syntetyczny i stąd nie zawierały sformułowań odnoszących się bezpośrednio do sfery organizacyjnej handlu zagranicznego. Na przytoczenie zasługuje jednak fragment pkt. 33 tego dokumentu mówiący o tym, iż „Zasada samodzielności przedsię-

⁹ Są to: ustawa z dn. 25 IX 1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych (Dz. U. nr 24, poz. 122), cyt. dalej jako „ustawa o p.p.” oraz ustawa z dn. 25 IX 1981 r. o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego (Dz. U. nr 24, poz. 123), cyt. dalej jako „ustawa o samorządzie załogi”.

¹⁰ Zdanie to stanowi cytat z referatu L. Bara, przedstawionego przez Autora na wspomnianej Konferencji Naukowej.

¹¹ Ibidem.

¹² Problematykę tę szczegółowo przedstawił S. Szczypiorski, *Przedsiębiorstwa handlu zagranicznego w Polsce*, Warszawa 1961, s. 45 i n. Por. także J. Jakubowski, *Przedsiębiorstwa w handlu międzynarodowym. Problematyka prawna*. Warszawa 1970, s. 19 i n.; S. Buczkowski, Z. K. Nowakowski, *Prawo obrotu społecznego*. Warszawa 1976, s. 355 i n.

¹³ Tak U. Płowieć, *Handel*, s. 10.

bicrstw rodzi daleko idące konsekwencje we wszystkich dziedzinach funkcjonowania gospodarki, p r z e s a d z a j a c (podkr. L.Z.) o kierunku istotnych zmian organizacyjnych centralnych władz administracji państwowej i metod centralnego sterowania gospodarką narodową, systemu bankowego, itd." Bez wątplenia założenie to należy odnieść także do sfery handlu zagranicznego uwzględniając zwłaszcza fakt, iż w pkt. 46 Kierunków reformy nie przewidziano również specjalnego statusu dla p.h.z. w nowej ustawie o p.p. Dopiero Dokument końcowy przyniósł szczegółowe rozwinięcie zasad zmian organizacyjnych w sferze handlu zagranicznego. W odniesieniu do reformy struktur organizacyjnych projektodawcy zakładali oparcie działalności p.h.z. na zasadach samorządności, samofinansowania oraz samodzielności podejmowania decyzji z g o d n i e z u s t a l e n i a m i u s t a w y o p.p. Zakładano przy tym zróżnicowany status przedsiębiorstw handlu zagranicznego, pojmowanych tutaj jako samodzielne jednostki gospodarcze, których głównym przedmiotem działania jest eksport lub (i) import towarów (produktów i usług)¹⁴.

Zgodnie z powyższym, w handlu zagranicznym mogłyby funkcjonować przedsiębiorstwa państwowe, spółdzielnie oraz spółki kapitałowe trwałe lub przejściowe, z udziałem kapitałów krajowych lub obcych. Autorzy Dokumentu końcowego zalecali wybór spółki kapitałowej szczególnie dla realizacji zakupów importowych (wtedy, gdy importer ma wyłączną możliwość zakupu danego towaru) oraz dla rozwoju eksportu towarów pochodzących od drobnych producentów¹⁵. Generalne założenie dopuszczalności grupowania się przedsiębiorstw w sferze handlu zagranicznego zawarte zostało natomiast w rozdz. V pkt. 18 Dokumentu końcowego gdzie stwierdzono: „Przedsiębiorstwa handlu zagranicznego oraz przedsiębiorstwa wytwórcze i inne uprawnione do prowadzenia handlu zagranicznego mogą się grupować w celach ekonomicznie uzasadnionych, z g o d n i e z o d p o w i e d n i m i p o s t a n o w i e n i a m i o p r z e d s i ę b i o r s t w a c h p a ń s t w o w y c h ” (podkr. L.Z.).

Na zakończenie przeglądu założeń reformy gospodarczej należy 'poczynić dwa ważne spostrzeżenia, w sposób niewątpliwy wynikające z treści omówionych powyżej dokumentów. Autorzy reformy gospodarczej w handlu zagranicznym zakładali, po pierwsze, że przedsiębiorstwo państwowe będzie w tej sferze podstawowym podmiotem gospodarczym, działającym na ogólnych zasadach ustawy o p.p. oraz, po drugie, dopuszczali możliwość grupowania się przedsiębiorstw w handlu zagranicznym (w szczególności tworzenia spółek kapitałowych), jednakże tylko w oparciu o zasady i w ramach przyszłej ustawy o p.p. Założenia te wydają się dość oczywiste, jeżeli uwzględnimy nadto trafny pogląd, „że handel zagraniczny jest sferą gospodarowania, a nie sek-

¹⁴ Por. „Dokument końcowy”, s. 51, przyp. 3.

¹⁵ Ibidem, rozdz. V, pkt 2.

torem gospodarki. Na skutek tego powinien być zintegrowany z pozostałą gospodarką i podlegać jednolitym zasadom kierowania" (podkr. L/Z.)¹⁶.

3. Analizując z kolei treść ustawy o p.p. należy stwierdzić, że usytuowanie prawne przedsiębiorstw państwowych w handlu zagranicznym jest zasadniczo zgodne z założeniami reformy gospodarczej. Zostały one bowiem poddane ogólnym regułom funkcjonowania, wspólnym dla większości przedsiębiorstw, a w szczególności nie znalazły się wśród kategorii przedsiębiorstw wymienionych w art. 5 i 6 ustawy o p.p.¹⁷ Twierdzeniu temu nie przeczy fakt poddania p.h.z. pewnym regułom szczególnym zawartym w art. 18 ust. 1 pkt 2 oraz art. 54 ust. 1 ustawy o p.p., jako że reguły te dotyczą zarazem szerszej kategorii przedsiębiorstw¹⁸.

Z uwagi jednak na temat artykułu, zasadnicze znaczenie posiadają wnioski płynące z analizy nowej instytucji jaką stanowi przedsiębiorstwo wspólne przedsiębiorstw państwowych, przewidziane w art. 11 ust. 1 ustawy o p.p.¹⁹ Zdaniem MHZ omawiane spółki handlu zagranicznego należą do tej kategorii przedsiębiorstw²⁰. Wąskie ramy artykułu oraz spora już ilość publikacji na temat p.w.p.p.²¹

¹⁶ Por. U. Płowiec, *Handel*, s. 10.

¹⁷ W art. 5 ustawy o p.p. wymieniono przedsiębiorstwa podległe ministrowi obrony narodowej, ministrowi finansów, ministrowi sprawiedliwości (działające przy zakładach karnych), przedsiębiorstwa wykonujące w całości lub w przeważającej części zadania dla potrzeb obronności i bezpieczeństwa Państwa oraz wykonujące te zadania jednostki organizacyjne innych przedsiębiorstw. Natomiast z mocy art. 6 ustawy o p.p., jej przepisów, z wyjątkiem przepisów o rejestrze, nie stosuje się do następujących przedsiębiorstw państwowych: Polskie Koleje Państwowe, Polska Poczta, Telegraf i Telefon, Polskie Linie Lotnicze LOT oraz Państwowego Zakładu Ubezpieczeń, banków i przedsiębiorstw leśnych.

¹⁸ Uznając to za cenną zaletę ustawy o p.p., krytycznie zarazem należy ocenić nieuwzględnienie specyfiki przedsiębiorstw handlu zagranicznego w zakresie usytuowania i kompetencji samorządu pracowniczego. Wydaje się bowiem, iż w tradycyjnych p.h.z., zatrudniających, w porównaniu do typowych przedsiębiorstw produkcyjnych, w sumie, niewielką liczbę pracowników wyłącznie umysłowych, instytucja samorządu pracowniczego powinna zostać poważnie zmodyfikowana.

¹⁹ Powoływane dalej jako „p.w.p.p.”. Przepisy wykonawcze do ustawy o p.p. w zakresie p.w.p.p. znajdują się w §§ 11-14 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30 XI 1981 r. w sprawie wykonania ustawy o przedsiębiorstwach państwowych (Dz. U. nr 31, poz. 170), cyt. dalej jako „rozporządź, wykon.”.

²⁰ Por. *Vademecum*, s. 3-4.

²¹ Por. w szczeg.: G. Domański, *Cywilnoprawna forma przedsiębiorstwa wspólnego przedsiębiorstw państwowych*, w: Z. Rybicki, S. Piątek (red.), *Prawo przedsiębiorstw państwowych*, Warszawa 1982, s. 121 i n.; tenże: *Z problematyki*, s. 51 i n.; Cz. Przymusiński, *Spółki handlowe jako formy współdziałania przedsiębiorstw państwowych* (wspólne przedsiębiorstwa państwowe), PUG 1982, nr 7, s. 142; L. Stępniać, *Nowe prawo przedsiębiorstw państwowych*, PUG 1983, nr 1-2, s. 3 oraz J. Wiszniewski, *Powstanie przedsiębiorstw państwowych*, PUG 1982, nr 1-2, s. 8.

zwalniają mnie od zamieszczania ogólnej ich charakterystyki. Należy jednakże podkreślić kilka istotnych cech tej nowej instytucji. Przede wszystkim, przedsiębiorstwo to powstaje w drodze zawarcia umowy pomiędzy przedsiębiorstwami państwowymi, pod warunkiem wyrażenia zgody przez rady pracownicze tych przedsiębiorstw (art. 11 ust. 1 i 2 ustawy o p.p.)- Utworzenie p.w.p.p musi zostać poprzedzone postępowaniem przygotowawczym (art. 12 w zw. z art. 11 ust. 3 ustawy o p.p.). Przedsiębiorstwo wspólne ma mieć formę spółki prawa handlowego (§11 rozporz. wykon.). Ponadto z treści § 12 rozporz. wykon, można wyinterpretować normę przyjmującą wymóg zgodności przystąpienia przedsiębiorstwa do spółki z przepisami ustawy o przedsiębiorstwach państwowych.

Wyznaczenie pozycji prawnej spółek handlu zagranicznego i związku tych spółek z ustawą o p.p. wymaga jednakże rozstrzygnięcia dwóch związanych ze sobą kwestii. Pierwsza z nich dotyczy zakresu podmiotowego umowy o utworzenie przedsiębiorstwa wspólnego. Druga natomiast obejmuje problem wzajemnego stosunku przepisów ustawy o p.p. do przepisów kodeksu handlowego, w odniesieniu do powoływania i funkcjonowania p.w.jp.p.

Poczynając od uwag na temat zakresu podmiotowego umowy o utworzenie p.w.p.p., należy stanąć na stanowisku, że podmiotami tej czynności prawnej są tylko przedsiębiorstwa państwowe (w znaczeniu podmiotowym) z wyłączeniem pozostałych jednostek gospodarki społecznej. Pogląd ten znajduje oparcie przede wszystkim w treści art. 11 ust. 1 ustawy o p.p., który ogranicza się do wskazania tylko „przedsiębiorstw państwowych” jako stron omawianej umowy. Ta szczególna właściwość podmiotów znajduje już odzwierciedlenie w samej nazwie powoływanej jednostki gospodarczej: „przedsiębiorstwo wspólne przedsiębiorstw państwowych”. Dalej, istotny warunek zawarcia takiej umowy stanowi zgoda rady pracowniczej²², a więc jednego z organów przedsiębiorstwa państwowego (art. 31 ustawy o p.p.). Ponadto, warunek uzyskania zgody organu założycielskiego na przystąpienie do p.w.p.p. może być spełniony tylko przez przedsiębiorstwa państwowe. Wreszcie należy podkreślić, iż żaden z przepisów ustawy o p.p. nie daje podstaw do modyfikacji tak wyznaczonego zakresu podmiotowego omawianej umowy. Pogląd ten dominuje aktualnie w literaturze²³. Powyższe ustalenia nakazują więc odrzucić kwalifikację umów spółek w handlu zagranicznym, w których jedną ze stron jest Skarb Państwa, jako umów o utworzenie p.w.p.p. w rozumieniu ustawy o p.p. Z tego też względu, wbrew stanowisku MHZ, omawiane

²² W myśl art. 24 ust. 1 pkt 4 ustawy o samorządzie należy to do kompetencji stanowiących rady pracowniczej.

²³ Por. pozycje cytowane w przyp. 21.

spółki handlu zagranicznego nie mogą być uznawane i traktowane jako p.w.p.p., prowadzące działalność również w formie spółek handlowych. Ostatnio także G. Domański przychylił się do takiego poglądu²⁴.

Przechodząc obecnie do kwestii wzajemnego stosunku przepisów ustawy o p.p. oraz kodeksu handlowego, w zakresie unormowania pozycji prawnej p.w.p.p., należy stwierdzić, że w myśl panującego poglądu pozycję tę wyznaczają normy zawarte w art. 11 ust. o p.p. oraz, w pozostałym zakresie, przepisy kodeksu handlowego²⁵. Krańcowo przeciwnie stanowisko zajmuje tylko J. Wiszniewski, który przyjmuje szerokie zastosowanie przepisów ustawy o p.p. do p.w.p.p. (w tym przepisów o organizacji przedsiębiorstwa, o jego organach, statucie, likwidacji, itd.), natomiast zastosowanie przepisów kodeksu handlowego o spółkach przyjmuje tylko w kwestiach nie uregulowanych w ustawie²⁶. Z uwagi na to, że p.w.p.p. prowadzi działalność w formie spółki handlowej, pogląd ten należy zdecydowanie odrzucić, gdyż w konsekwencji prowadziłyby do powstania istotnych sprzeczności pomiędzy przepisami ustawy o p.p. a istotą i zasadami działalności p.w.p.p. W szczególności, ze względu na charakter p.w.p.p., powoływanego do działania przez same przedsiębiorstwa, nie mogą znaleźć zastosowania wszelkie normy przyznające kompetencje organom założycielskim, którymi, w myśl art. 9 ust. 1 pkt 1 ustawy o p.p., mogą być naczelne i centralne organy administracji państwowej. W przypadku omawianych przedsiębiorstw brak jest zarazem przepisu będącego odpowiednikiem § 9 ust. 1 i 2 rozporz. wykon., który stosuje się tylko do wspólnych przedsiębiorstw rad narodowych. Stąd też do p.w.p.p. nie mogą być stosowane w szczególności przepisy ustawy o p.p. dotyczące statutu przedsiębiorstwa, jego struktury, wyłączenia części mienia (art. 40 ust. 2), zmiany przedmiotu działania, nadzoru (art. 52 i 55). W kwestiach łączenia, podziału i likwidacji p.w.p.p., sama ustawa o p.p., w art. 23 ust. 2 wyraźnie przyznaje wyłączne kompetencje do samodzielnego działania samym stronom umowy o utworzeniu p.w.p.p. Odrębne zagadnienie o dużej doniosłości społecznej, wykraczające jednak poza ramy tego opracowania, stanowi problem uprawnień przedsiębiorstw określonych w art. 43 ustawy o p.p. (zbyt mienia przedsiębiorstwa) oraz uprawnień organów nadzorczych, zawartych w art. 54 ustawy. De lege lata należy stanąć na stanowisku, iż w szczególności art. 54 ustawy (z uwagi na brak organu założycielskiego w przypadku p.w.p.p.) nie ma zastosowania do p.w.p.p. Stąd też kompetencje organów państwowych w zakresie nadzoru nad p.w.p.p. (spółkami handlowymi) wynikają jedynie z przepisów k.h. (np. art. 170

²⁴ Por. G. Domański, *Z problematyki*, s. 56 i n.

²⁵ Tak w szczeg. G. Domański, *Z problematyki*, s. 52-53; Cz. Przymusiński: *Spółki handlowe*, s. 142 oraz L. Stępiak, *Nowe prawo*, s. 4.

²⁶ Zob. J. Wiszniewski, *Zarys*, s. 8.

i 252 k.h.). Wreszcie, na wzajemny stosunek ustawy o p.p. i k.h., jeżeli chodzi o pozycję prawną p.w.p.p., w istotny sposób rzutuje fakt nie podlegania przedsiębiorstw wspólnych ustawie o samorządzie załogi. Zagadnienie to starałem się uzasadnić w innym miejscu²⁷, tutaj więc ograniczę się tylko do stwierdzenia, iż przyjęcie odmiennego poglądu również prowadziłyby do powstania rażącej sprzeczności pomiędzy istotnymi normami ustawy o samorządzie załogi i normami kodeksu handlowego o spółkach handlowych.

Odrzucenie poglądu J. Wiszniewskiego, nie musi oznaczać jednakże aprobaty poglądów przeciwnych. Przypomnijmy tylko, iż L. Stępnik wyraził pogląd, że w szczególności „jest to (tam. p.w.p.p. — dop. L. Z.) odrębna kategoria przedsiębiorstw, do których przepisy ustawy (o p.p. — dop. L. Z.) trudno byłoby stosować, gdyż nie mógłby być uwzględniony w ich ramach interes przedsiębiorstw inwestujących. Potrzebne są tu przepisy szczególne, wykorzystujące rozwiązania prawa handlowego i w tym kierunku powinno chyba pójść rozporządzenie wykonawcze”²⁸. Cz. Przymusiński natomiast stanął na stanowisku, że „Realizując więc art. 11 ust. o p.p. trzeba psługiwać się kodeksem handlowym z 1934 r. tj. jego utrzymanymi w mocy przepisami o spółkach handlowych”²⁹. R ó w n i e ż G. Domański jest zdania, że „Do umów o utworzeniu p.w.p.p. ma zastosowanie wy ł ą c z n i e (podkr. — L. Z.) art. 11 ustawy o p.p. oraz te jej przepisy, do których on wprost odsyła (art. 9 ust. 2, art. 12)”³⁰. Wydaje się jednak, że poglądy te, ograniczając zakres zastosowania przepisów ustawy o p.p. do p.w.p.p. do art. 11 oraz art. 9 ust. 2 ustawy, budzą poważne zastrzeżenia. Przede wszystkim, tak dalece idąca „wykładnia ścieśniająca” zakresu zastosowania przepisów ustawy o p.p., do jakiej sprowadzają się w istocie przytoczone tutaj poglądy, jest zasadniczo sprzeczna z całym szeregiem założeń, wyrażonych w dokumentach reformy gospodarczej. Analizując je starałem się wykazać, iż w możliwie najszerszym zakresie zakładały one niezbędny priorytet przepisów przyszłej ustawy o p.p., także w odniesieniu do wszelkich form zgrupowań przedsiębiorstw państwowych. W myśl tych założeń, obowiązująca ustawa o p.p., obok ustawy o samorządzie załogi, traktowana jest jako f u n d a m e n t a l n a ustawa służąca reformie gospodarczej. O randze obu wspomnianych ustaw najtrafniej wypowiedział się L. Stępnik, pisząc, że „Znaczenie tych [...] ustaw wynika stąd, że zgodnie z założeniami reformy przedsiębiorstwo staje się centralnym

²⁷ Por. L. Zalewski, *Problematyka funkcjonowania samorządów załóg w przedsiębiorstwach wspólnych (spółkach handlowych)*, RPEiS 1984, z. 1 s. 45 i n.

²⁸ Por. L. Stępnik, *Nowe prawo*, s. 4.

²⁹ Por. Cz. Przymusiński, *Spółki handlowe*, s. 53.

³⁰ Por. G. Domański, *Z problematyki*, s. 53.

³¹ Tak np. L. Bar w referacie na Konferencji Naukowej.

elementem, dla którego i wokół którego ma być budowany cały system funkcjonowania gospodarki. [...] te dwie ustawy [...] przesadzają kierunek reformy"³² (podkr. moje — L. Z.). Należy także podnieść, że przedsiębiorstwa wspólne przedsiębiorstw państwowych stanowią, w rozumieniu ustawy o p.p. jedną z form „przedsiębiorstw państwowych” i są zarazem jednostkami gospodarki uspołecznionej.

Powyższe ustalenia pozwalają wysunąć pogląd, że w odniesieniu do przedsiębiorstw wspólnych funkcjonują dwa niejako równoległe systemy norm prawnych: normy zawarte w ustawie o przedsiębiorstwach oraz w kodeksie handlowym. Pogląd ten zakłada priorytet przepisów kodeksu handlowego co do takich zagadnień jak np. zawarcie umowy spółki, jej organizacja, struktura organów, tworzenie funduszy itp. Zarazem jednak dopuszcza on możliwość odpowiedniego stosowania do przedsiębiorstw wspólnych tych postanowień ustawy o p.p., które nie pozostają w sprzeczności z bezwzględnie obowiązującymi normami kodeksu handlowego i istotą spółki. Z uwagi właśnie na to końcowe zastrzeżenie należało, w szczególności, odrzucić możliwość funkcjonowania samorządów załóg w omawianych spółkach³³. Również w odniesieniu do zagadnień uregulowanych w szeregu ustaw z zakresu reformy gospodarczej (m.in. sprawy planowania, sprawozdawczości, finansowania, ustalania cen, zasad rozliczeń pieniężnych) należy przyjąć możliwość bezpośredniego lub odpowiedniego stosowania do przedsiębiorstw wspólnych przepisów obowiązujących przedsiębiorstwa państwowe, względnie szerzej, jednostki gospodarki uspołecznionej. Na podstawie analizy treści szeregu umów o powołaniu przedsiębiorstwa wspólnego można stwierdzić, że pogląd taki utrwała się już w praktyce (m.in. w przypadku spółek handlu zagranicznego KoImex czy Metaleksport względnie spółki krajowej Unisco). Potwierdza go także rozwiązanie zawarte w ustawie z dnia 26 II 1982 r. o opodatkowaniu jednostek gospodarki uspołecznionej³⁴, która wyraźnie objęła swoim zakresem także omawiane spółki handlowe (art. 1 pkt 10). Podobnie spółki te wymieniono także wyraźnie w § 1' pkt 8 rozporządzenia RM z 19 VII 1985 r. w sprawie zasad rozliczeń pieniężnych jednostek gospodarki uspołecznionej³⁵.

4. Obecnie należy rozważyć kwestię ewentualnej dopuszczalności powoływania omawianych spółek w handlu zagranicznym, w oparciu o pewne generalne założenia reformy gospodarczej oraz ogólne zasady,

³² Zob. L. Stępnia, *Nowe prawo*, s. 3.

³³ Por. przypis 27.

³⁴ Tekst jednolity: Obwieszczenie ministra finansów z dnia 29 II 1984 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy z dnia 26 II 1982 r. o opodatkowaniu jednostek gospodarki uspołecznionej (Dz. U. nr 16, poz. 75).

³⁵ Dz. U. nr 43, **poz. 204**.

zawarte w ustawie o p.p. Takie właśnie sformułowanie problemu jest w pełni uzasadnione wobec faktu, że aktualnie tylko art. 10 ustawy o p.p. zawiera jedyne wyraźne odwołanie do „zasad prawa handlowego”. Zagadnienie to podniósł ostatnio G. Domański, opowiadając się za dopuszczalnością uczestniczenia przedsiębiorstw państwowych w spółkach z udziałem Skarbu Państwa³⁶. Jego zdaniem, fakt posiadania przez przedsiębiorstwa zdolności prawnej w tym zakresie, wynika z zawarcia w ustawie o p.p. ogólnego zezwolenia na tworzenie przedsiębiorstw mieszanych (por. art. art. 14-16 ustawy o p.p.) oraz braku zarazem przepisów, które wyłączałyby zdolność prawną przedsiębiorstwa państwowego „do zawierania umów spółki w układach innych niż wyraźnie w ustawie wymienione”. W konkluzji G. Domański dochodzi do wniosku, że „Nie jest zatem również wyłączona możliwość uczestniczenia przez przedsiębiorstwa państwowe w spółkach z udziałem Skarbu Państwa”³⁷. Pogląd ten zasługuje jednakże na aprobatę wyłącznie w odniesieniu do oceny zdolności prawnej przedsiębiorstw państwowych w zakresie dysponowania mieniem. Domański zresztą zbyt cieżko posłużył się w tym celu dość karkołomną i nieco sztuczną konstrukcją³⁸, jako że tak szeroki zakres zdolności prawnej przedsiębiorstwa państwowego w zakresie dysponowania mieniem w obrębie własności społecznej wynika wprost z zasady samodzielności przedsiębiorstw oraz treści art. 38 ust. 3 oraz art. 43 ust. 1 ustawy o p.p. Nie sposób jednakże zgodzić się z jego poglądem, jakoby okoliczność ta stanowiła, na gruncie ustawy o pp., wystarczające uzasadnienie dla powoływania omawianych tutaj spółek w handlu zagranicznym. Moim zdaniem, wykładnia istotnych przepisów ustawy o p.p., uwzględniająca treść założeń reformy gospodarczej, prowadzi do wniosku o niedopuszczalności powoływania takich spółek.

Za bronionym tutaj poglądem przemawia cały szereg argumentów. Przede wszystkim, istota zagadnienia nie tkwi w uznaniu zdolności prawnej przedsiębiorstw do przystępowania do spółek handlu zagranicznego, lecz sprowadza się do uznania, względnie odrzucenia, dopuszczalności tworzenia nowych struktur gospodarczych na gruncie własności państwowej. Ściślej nawet ujmując, problem ten nie dotyczy możliwości powoływania spółek handlowych z udziałem Skarbu Państwa w ogóle, lecz tylko takich spółek, co do których zakłada się z góry, że Skarb Państwa będzie posiadał e o n a j m n i e j 51% udziałów.

³⁶ Por. G. Domański, *Z problematyki*, s. 55.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Wydaje się nadto, iż bezzasadne i niezgodne z wieloletnią tradycją jest posługiwanie się przez G. Domańskiego terminem „przedsiębiorstwo mieszane” w stosunku do omawianych spółek handlu zagranicznego, jako że są one oparte w całości o mienie państwowe.

Uważam, iż posługiwanie się terminem „nowa struktura gospodarcza” w stosunku do takich spółek jest w pełni uzasadnione. Po pierwsze dlatego, że nie przewiduje jej ani ustawa o p.p., ani też przepisy kodeksu handlowego. Po drugie, wskutek większościowego udziału Skarbu Państwa oraz rozdrobnienia („atomizacji”) pozostałych udziałów, cechuje ją daleko posunięta zależność od naczelnego organu administracji państwowej, w obrębie którego funkcjonuje. Jest to jednakże zależność poprzez głosowanie³⁹, a nie typowa zależność organizacyjna, występująca na gruncie ustawy o p.p. pomiędzy przedsiębiorstwem państwowym a jego organem nadzorczym (założycielskim). Wspomniana zależność poprzez głosowanie wynika z treści umów spółek oraz przepisów kodeksu handlowego o spółkach i, bez wątpienia, posiada szerszy zakres niż zależność organizacyjna, wynikająca z przepisów ustawy o p.p.⁴⁰ Uważam więc, że powoływanie spółek handlu zagranicznego stanowiących nowe struktury organizacyjne jest niezgodne z założeniami reformy gospodarczej w tym zakresie. Już bowiem w Podstawowych założeniach reformy zawarto stwierdzenie, że „Kształtowanie struktur organizacyjnych (podmiotowych) gospodarki powinno należeć do kompetencji władz państwowych (podkr. — L.Z.)⁴¹. Konsekwentnie założenie 'to rozwinięto w Kierunkach reformy stanowiąc, że tylko Sejm jest m.in. „władny do powoływania i zmieniania podstawowych struktur i mechanizmów gospodarki”⁴². W efekcie, Dokument końcowy właśnie Sejmowi przyznaje najwyższe miejsce w strukturze organizacji działalności handlu zagranicznego. Z uwagi na to do kompetencji Sejmu zaliczono podejmowanie podstawowych decyzji w sprawie zasad organizacji handlu zagranicznego⁴³. Jest natomiast oczywistym, że kwestia powoływania i określania zasad funkcjonowania omawianych tutaj spółek, mających stanowić nadto dominującą formę organizacyjną, należała do rzędu „podstawowych decyzji” w zakresie organizacji handlu zagranicznego⁴⁴.

³⁹ Por. tutaj w szczeg. S. Buczkowski, *Przedsiębiorstwo państwowe. Charakterystyka prawna*. Warszawa 1948, s. 79 i n. oraz A. Klein, *Ewolucja instytucji osobowości prężonej*, w: *Tendencje rozwoju prawa cywilnego*, pod red. E. Łętowskiej, Wrocław 1983, s. 125 i n.

⁴⁰ Por. np. G. Domański, *Z problematyki*, s. 56, który przyznaje, że: „większościowy udział Skarbu Państwa zapewni dominującą (podkr. — L. Z.) rolę administracji centralnej w zarządzaniu przedsiębiorstwem spółki, w decyzjach kadrowych i dotyczących polityki eksportowo-importowej”. Por. także J. Łopuski w dyskusji na Konferencji Naukowej.

⁴¹ Por. „Podstawowe założenia” w pkt. 24,

⁴² Por. „Kierunki reformy”, t. 24 na s. 13 i 14.

⁴³ Por. „Dokument końcowy”, rozdz. II, pkt 3 na s. 49.

⁴⁴ Niestety, jak dotąd brak jest ustawy o Radzie Ministrów, która powinna również uregulować kompetencje RM w zakresie powoływania nowych struktur gospodarczych.

Kolejny argument na rzecz prezentowanego tutaj -poglądu wiąże się z istnieniem poważnych wątpliwości w kwestii zdolności prawnej Skarbu Państwa, reprezentowanego przez ministra handlu zagranicznego, do za-
wiązywania spółek handlu zagranicznego i trwałego w nich udziału⁴⁵.
Wątpliwości te wynikają z braku jakiegokolwiek wzmianki w tym zakresie
zarówno w ustawie z dnia 31 VII 1981 r. o utworzeniu urzędu ministra
handlu zagranicznego⁴⁶, jak i w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia
24 I 1983 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania ministra handlu
zagranicznego⁴⁷. Ten ostatni akt prawny w interesującym nas zakresie
wśród kompetencji ministra handlu zagranicznego w zakresie organi-
zacji handlu zagranicznego wymienia jedynie, w § 5 pkt 1, kompetencje
do tworzenia i likwidowania przedsiębiorstw, dla których jest organem
założycielskim oraz do zatwierdzania statutów p.h.z., w pkt. 2 natomiast
kompetencje do nadzoru, koordynowania działalności oraz dokonywania
kompleksowej analizy i oceny działalności przedsiębiorstw i innych pod-
ległych mu jednostek jednakże tylko w zakresie ustalonym
w przepisach ustawowych⁴⁸. Formalnie biorąc, można przy-
jąć, iż tenże minister kompetencje do zarządu mieniem zlikwidowanych
p.h.z. uzyskał na mocy wspomnianej decyzji nr 42 Prezydium Rządu⁴⁹,

⁴⁵ Jako przykład właściwego uregulowania tego zagadnienia może służyć art.
85 ust. 2 ustawy z dn. 25 II 1982 r. Prawo bankowe (Dz. U. nr 7, poz. 56), który
w kwestii tworzenia banków w formie spółki akcyjnej, z udziałem kapitału za-
granicznego stanowi, iż: „Udział strony polskiej może być reprezentowany przez
banki [. . .] lub Skarb Państwa (podkr. — L. Z.) i powinien wynosić co naj-
mniej 51% kapitału zakładowego. W uzasadnionych wypadkach udział strony pol-
skiej może wynosić mniej niż 51%. Stoję bowiem na stanowisku, że analogiczna
regulacja jest również niezbędna w stosunku do określenia zasad udziału Skarbu
Państwa w spółkach krajowych. Istnienie luki w tym zakresie równa się, w dużej
mierze, przyznaniu, że wybór formy przedsiębiorstwa (jak np. omawiane spółki
handlu zagranicznego), należy do sfery swobodnego uznania organów admini-
stracji państwowej, które nie są w tym zakresie niczym skrepowane. Oznacza to
jednakże brak należytych gwarancji dla prawidłowej realizacji szeregu istotnych
założeń reformy gospodarczej.

⁴⁶ Dz. U. nr 17, poz. 80.

⁴⁷ Dz. U. nr 10, poz. 48.

⁴⁸ W Załączniku nr 1 do „Kierunków reformy”, co do roli organów admini-
stracji państwowej w dziedzinie gospodarki stwierdzono na str. 65, iż „Podstawowe
założenia ich organizacji i funkcjonowania wynikają z jednej strony z ogólnych
założeń ustrojowych, z drugiej — z ich pozycji względem przedsiębiorstw i innych
jednostek gospodarczych. Pozycja i funkcje tych organów w decydującym stopniu
określane są przez zasady funkcjonowania gospodarki, a zwłaszcza przez status
przedsiębiorstwa (podkr. — L. Z.) oraz zakres udziału załogi w zarządza-
niu”.

⁴⁹ Z art. 4 ustawy z dn. 29 XII 1982 r. o urzędzie **ministra finansów wynika**,
że uprawnienia, które on wykonuje w imieniu Skarbu Państwa względem mienia
ogólnonarodowego mogą być powierzone innemu organowi (w omawianym przy-
padku — Min. Handlu Zagranicznego).

która określiła zarazem sposób sprawowania zarządu tym mieniem. Należy jednak krytycznie odnieść się do faktu, iż decyzja ta nie znalazła żadnego odzwierciedlenia w treści, wydanego przecież równo 7 miesięcy później, rozporządzenia RM o ministrze handlu zagranicznego.

Kolejnego argumentu na rzecz braku oparcia w ustawie o p.p. dla powoływania spółek handlu zagranicznego dostarcza fakt zasadniczo odmiennego, od modelu zawartego w tej ustawie, ułożenia stosunków pomiędzy taką spółką a MHZ jako organem administracji państwowej. Uwzględniając tutaj poprzednie uwagi w tym zakresie, należy uzupełnić je o stwierdzenie, że o ile przepisy ustawy o p.p. wyraźnie ograniczyły i sprecyzowały zakres kompetencji nadzorczych organów administracji, w tym możliwości władczego („właścicielskiego”) wkraczania przez nie w działalność przedsiębiorstw⁵⁰, o tyle w spółce organ administracji gospodarczej, posiadający większość udziałów, ma praktycznie możliwość decydowania o wszystkich istotnych sprawach prowadzonego przez spółkę przedsiębiorstwa. Dotychczasowy zestaw argumentów należy uzupełnić o jeszcze jedno istotne stwierdzenie. Z uwagi bowiem na to, iż spółki te nie stanowią, w rozumieniu ustawy o p.p. ani „przedsiębiorstwa państwowego”, ani też „przedsiębiorstwa wspólnego przedsiębiorstw państwowych” nie stosuje się do ich utworzenia art. 12 ustawy o p.p. o obligatoryjnym postępowaniu przygotowawczym. Tak więc spółki te mają ponadto możliwość uniknięcia oceny celowości i warunków ich utworzenia.

5. W podsumowaniu należy stwierdzić, iż spółki funkcjonujące w handlu zagranicznym, w których Skarb Państwa posiada udziały wynoszące co najmniej 5.1% przez to, że nie znajdują żadnego oparcia w ustawie o p.p., stanowią struktury gospodarcze i organizacyjne w istotny sposób niezgodne z założeniami reformy gospodarczej w sferze organizacji handlu zagranicznego. Ponadto, jak starałem się to wykazać, zasady funkcjonowania tych spółek są w większości oderwane od zasadniczych rozwiązań, stanowiących podstawowe elementy konstrukcji regulacji prawnej reformy gospodarczej (w szczególności zasad dotyczących samodzielności podmiotów gospodarczych, form i zakresu nadzoru, możliwości władczego wkraczania w zakres działalności przedsiębiorstwa, obowiązku przeprowadzania postępowania przygotowawczego, itd.)⁵¹.

⁵⁰ Por. tutaj np. E. Kornberger-Sokołowska, *Nadzór nad przedsiębiorstwem państwowym*, w: Z. Rybicki, S. Piątek (red.): *Prawo przedsiębiorstw państwowych*, pod red. Z. Rybickiego i S. Piątka, Warszawa 1982, s. 112 i n.

⁵¹ Krytycznie należy ocenić zamieszczane w umowach klauzule, na mocy których Skarb Państwa zobowiązuje się pokryć ze swojej dywidendy różnicę pomiędzy wysokością dywidendy przypadającą wspólnikom a wysokością odsetek od kredytów krajowych, gdy dywidendy te byłyby od nich niższe. Klauzule te przewidują w istocie określone dotacje z dywidendy Skarbu Państwa dla pozostałych wspólni-

Powyższe zastrzeżenia nie mogą niestety zaprzeczyć stwierdzeniu, iż de łagę lata w oparciu tylko o przepisy kodeksu handlowego, powoływanie spółek handlowych w ich omawianej formie jest prawnie dopuszczalne. W niczym to jednak nie podważa krytycznych ocen zgłoszonych pod adresem zasad ich funkcjonowania. Czyż nie jest zresztą swoistym paradoksem, że spółki handlowe, stanowiące w istocie rzeczy najdalej posuniętą formę komercjalizacji przedsiębiorstw państwowych (tak jak w przypadku p.w.p.p.), w wydaniu omawianych spółek handlu zagranicznego stanowią formę bardziej zbliżoną do przedsiębiorstwa w systemie nakazowo-rozdzielczym? Formalnie pełna autonomia takiej spółki nie jest w stanie ukryć faktu, iż w praktyce przedsiębiorstwo państwowe, działające w oparciu o przepisy o p.p., korzysta z daleko większej autonomii. Powyższe uwagi dowodzą konieczności pilnej ingerencji ustawodawczej, w kierunku dostosowania zasad funkcjonowania omawianych spółek handlu zagranicznego do zasadniczych rozwiązań i instytucji prawnych reformy gospodarczej.

Struktura spółek wywołuje także poważne zastrzeżenia w odniesieniu do międzynarodowych stosunków handlowych. Większościowy udział Skarbu Państwa w spółkach może bowiem spowodować ujemne następstwa dla interesów polskiego handlu zagranicznego. Chodzi tutaj o zagadnienie określane mianem „fait du prince”⁵². Z uwagi na 'powyższe, można się zasadnie obawiać, że w procesach arbitrażowych z udziałem polskich spółek handlu zagranicznego zewnętrzne akty władcze administracji państwowej (w szczególności ministra handlu zagranicznego) mogą zostać uznane za akty wewnętrznego zarządu taką spółką, nie zwalniające spółki od odpowiedzialności za skutki niewykonania zobowiązania z ich powodu⁵³.

Przedstawiona powyżej krytyczna ocena spółek w handlu zagranicznym nie oznacza jednakże postulowania rezygnacji w ogóle z sięgania po tę formę organizacyjną. Wniosek taki byłby z kilku co najmniej względów nieuzasadniony.

Przede wszystkim jest jeszcze za wcześnie na wysuwanie zdecydowanych ocen ekonomicznych działalności tych spółek. Nie można bowiem, prowadząc do zamazywania w spółkach rachunku efektywności gospodarowania. W ten sposób, do istniejących już wad tych spółek, min. w postaci słabego zainteresowania współników maksymalizacją zysku, (spowodowanego skromnymi obrotami handlowymi, przy istnieniu stosunkowo dużej ilości współników), dodano kolejną wadę, eliminując w pewnym stopniu element ryzyka, stanowiący przecież istotny motyw efektywnego działania.

⁵² Na temat pojęcia „fait du prince” por. w szczeg. J. Jakubowski *Zarys*, s. 113 i n.

⁵³ Zagadnienie to, w odniesieniu do prawa antytrustowego, ostatnio szerszej przedstawił M. Sokołowski: *Zarzut nakazu suwerena w amerykańskim prawie antytrustowym*, PiP 1984, z. 5, s. 74 i n. Por. w szczeg. uwagi na temat ustawy o immunitacie jurysdykcyjnym w USA.

wiem wykluczyć, że okażą się one skuteczną i efektywną formą działalności gospodarczej w handlu zagranicznym, w szczególności z uwagi na trudności płatnicze naszego kraju i konieczność bardziej restryktywnego traktowania zarówno eksportu jak i importu. Należy zauważyć nadto, że praktyki wzmocnienia nadzoru państwa nad sferą handlu zagranicznego posiadają długą tradycję w krajach zachodnich i ulegają widocznemu nasileniu zwłaszcza w okresach utrzymywania się ujemnych bilansów płatniczych. Należy także podnieść i tę okoliczność, że autorzy reformy w handlu zagranicznym dostrzegali konieczność wzmocnienia pozycji ministra handlu zagranicznego⁵⁴. Oceniając kompleksowo spółki w handlu zagranicznym, należy uwzględnić i to, że formuła spółki w dość znacznym stopniu łagodzi formy i środki wpływu MHZ na podejmowanie decyzji w porównaniu z typowymi metodami ingerencji władczej organów nadzorczych. Wynika to przede wszystkim z demokratycznego procesu podejmowania decyzji w spółkach handlowych. Przewidziany bowiem w kodeksie handlowym oraz w umowach omawianych spółek wymóg kwalifikowanej większości głosów (np. 2/3 względnie nawet 3/4) dla ważnego podjęcia przez zgromadzenie wspólników uchwał co do najistotniejszych spraw spółki zmusza wręcz do wcześniejszego przedyskutowania i uzgodnienia stanowisk pomiędzy wspólnikami w danych sprawach. Będzie to niezbędne zwłaszcza w tych przypadkach, w których na podstawie art. 238 k.h., czy to z mocy ustawy, czy też na żądanie jednego ze wspólników⁵⁵ głosowanie będzie miało charakter tajny.

Na koniec wreszcie należy podnieść i tę istotną okoliczność, że przepisy kodeksu handlowego o spółkach przewidują nadto określoną ochronę mniejszości wspólników przed zmajoryzowaniem ich przez większość. Zgodnie bowiem z treścią art. 240 § 2 k.h. uchwała wspólników spółki z o.o. może być zaskarżona, a w następstwie tego uchylona, jeżeli godzi w interesy spółki z naruszeniem dobrych obyczajów kupieckich lub ma na celu pokrzywdzenie wspólnika⁵⁶. Nie sądzę jednakże, aby wspólnicy chętnie korzystali z tego uprawnienia, jako że w ramach samej spółki są w dużym stopniu uzależnieni od ministra handlu zagranicznego. Spółka zajmuje faktycznie pozycję monopolistyczną w realizacji jej kontraktów eksportowych.

W zakończeniu należy stwierdzić, że podniesione wyżej argumenty krytyczne pod adresem spółek handlu zagranicznego nie oznaczają bynajmniej postulowania ich likwidacji. W sytuacji kiedy spółki te już

⁵⁴ Por. U. Płowiec, *Handel*, s. 16 i n.

⁵⁵ Por. np. M. Allerhand; *Kodeks handlowy. Komentarz*, Lwów 1935 r., s. 374 i n. W stosunku do spółek akcyjnych kwestie te reguluje art. 611 k.h.

⁵⁶ Ibidem, s. 642. W odniesieniu do spółek akcyjnych kwestie te reguluje art. 414 k.h.

funkcjonują, byłoby to przysłowiowym „wylewaniem dziecka z kąpielą”. Należy natomiast, w niezbyt dalekiej przyszłości, dokonać kompleksowej oceny zasad i efektów ich działalności. Ponadto należałoby rozważyć celowość ustawowego uregulowania zasygnalizowanych sprzeczności. Wydaje się, że można by to uczynić poprzez odpowiednią modyfikację ustawy o utworzeniu urzędu ministra handlu zagranicznego oraz rozporządzenia w sprawie szczegółowego zakresu działania ministra handlu zagranicznego.

FOREIGN TRADE COMPANIES — THE ASSESSMENT ATTEMPT IN THE LIGHT OF THE ECONOMIC REFORM PREMISES

Summary

The article is another attempt at discussing controversies concerning the fact of establishing and the legal structure of associations of capital in the Polish foreign trade. According to a circumstance that the State Treasury represented by the Minister of Foreign Trade owns at least 51% of shares in every company, it can be advocated that The State Enterprise Act can not be a base for constituting those companies. The controlling interest of the State Treasury effects that rules of functioning of those companies are to a large extent departing from basic regulation of the economic reform (principles of independence — self containment — of economic subjects, of forms and the scope of supervision exercised by the founding organs). De lege lata they can be established according to the rules of law only on the grounds of Commercial Code provisions. On account of incompatibility of a legal structure of the discussed companies with the essential principles of the economic reform, the assessment of rules and effects of their activity has to be performed and the advisability of statutory elimination of the indicated inconsistencies must be considered.